

ÉRTELMISÉGI VÁLASZÚT — PÁRTOSODÁS VAGY FÜGGETLENSÉG?

Mostani számunkban megnyitjuk, és remélhetően a jövőben folytatjuk is a Ring-mérkőzések sorát. Lapunk hitvallásának megfelelően szeretnénk e nyílt, sportszerű szellemi párviadalokkal az eltérő álláspontokat vallók színvonalas összecsapásait olvasónk elé tárni. Ezúttal Szabó Miklós történésznek, a Szabad Demokraták Szövetsége ügyvivőjének és Lengyel László közgazdász, politikai közfrónak a március 14-i nyilvános mérkőzését mutatjuk be. Szerkesztőségünk képviselőjében a Ring-mérkőzést Mélykúti Attila vezette.

Kritikus szellem

M. A.: – Nem most találkoztak először, olyannyira, hogy régről, jól ismerik egymást...

Sz. M.: – Abban a társadalomtudományos közegben találkoztunk, amelyben politikailag elkötelezett és kritikus beállítottságú társadalomtudósok, hivatalos, de nonkomform szellemű vitákon és rendezvényeken – remélem, nem túlzok nagyon, ha azt mondom – bizonyos mértékben előkészítették a mostani változásokat. Főfoglalkozású társadalomkutatók vagyunk tehát, és megvan ilyen értelemben a polgári foglalkozásunk. Ezenkívül a Szabad Demokraták Szövetségének a politikai tisztségviselője is vagyok, s ebben a vitában mindenképpen pártok álláspontját is – ha úgy tetszik – bizonyos értelemben képviselni fogom.

M. A.: Te köztudomásúlag nem voltál párttag, az MSZMP tagja. Ha most visszagondolsz az utolsó húsz évre, ez mit jelentett számodra?

Sz. A.: – Természetesen azt, hogy bizonyos vezető funkciókból a munkahelyemen eleve ki voltam kapcsolva. De miután – és ezt tényleg őszintén mondom – egész személyes habitusomnál fogva semmitől sem irtóztam volna jobban, mint valamilyen vezető funkciótól, bajnak nem tartottam.

L. L.: – Tényleg, ugyanabban a közegben mozogtunk a hetvenes évek végétől. Hozzá kell tennem, hogy én Szabó Miklósban, a kiváló történészben mindig is

nagyra becsültem, hogy sok esetben nagyon közel álltak hozzám, a gyakran szamizdat folyóiratokban megjelent politikai, társadalmi elemzései. Ezeket a magam számára bizonyos szempontból iránymutatónak tartottam, egyben nagyon nagy élvezettel olvastam. Úgy érzem, éppen a történettudomány és a közgazdaságtudomány azon két szakmai terület, ahonnan nagyon sokan és felettebb aktívan kapcsolódtak be a Miklós által felidézett társadalomkritikai harcba. Mielőtt megkérdeznéd, én párttag voltam, 1988-ig.

M. A.: – Mikortól?

L. L.: – Hetvennégytől. Akkor azt hittem, és most is az a véleményem, hogy a mi generációnknak jobb, ha a párton belül próbál változásokat elérni, kiharcolni. Részben nem is csalatkoztam. A párton belüli harcaim során bizonyos változásokat sikerült elérnem. Ha mást nem, akkor saját kizáratásomat.

M. A.: – Fogalmazható úgy, hogy vállaltad a látható, formális terepen a küzdelmet a hatalommal. Ugyanakkor Szabó Miklós éppen ellenkezőleg, úgy látta: ennek nincs értelme, és ezért választotta a szamizdat-utat.

Mint aki nem tud róla

L. L.: – Emlékeim szerint Kis Jánossal ismertük egymást már vagy tíz éve, amikor először megkérdezte, hogy miért vagyok párttag. Úgy tett, mint aki nem is tud róla. Ellenzéki barátaim egyáltalán nem vették úgy, hogy micsoda gazember ez a Lengyel, miért ül az uralkodó pártban! Ellenkezőleg, úgy látták: a fickó itt küszködik, szép tőle, hogy kétfelé, két terepen is harcol. Lehet, hogy a hátam mögött mást mondtak, de az most nem lényeges. Félszamizdatokban én is írtam, publikáltam álnéven kemény földalatti kiadványokban is.

Sz. M.: – Nem vagyok biztos benne, hogy a párttagság és a pártonkívüliség kérdése a legjobb irányba visz bennünket, de ha felmerült, akkor elmondom a véleményemet.

Amit Laci mond, az nagyon régi dolog, a Kádár-rendszerrel egyidős. Kis túlzással azt mondhatom: '56 november ötödikén

hallottam már, azért lépek most be az MSZMP-be, mert csak ott lehet belülről csinálni valamit. Ugyan nem voltam korábban sem MDP-tag, de igazán lehetőségem lett volna rá, hogy belépjek. Akkor úgy fogták lasszóval a párttagokat, mint lovakat a prérin. De nekem az volt a véleményem, hogy az a pártapparátus, amelyik újra talpra áll, elég tapasztalt és elég dörzsölt ahhoz, hogy ne lehessen átejtteni. Ha egy kicsit is észreveszik, márpedig azonnyomban észre fogja venni, hogy itt valami aknamunka folyik, akkor durván ki fogja kapcsolni az embert. Eszembe sem jutott, hogy megpróbálkozzam ezzel a megoldással.

A Történettudományi Intézetben, ahol harminc éve vagyok, az egész vezetőséggel mindig is ki tudtam jönni. De világos volt a számomra az is, hogy az intézet egy rezervátum, az egész MSZMP működése, felépítése nem ilyen. Egyáltalán nem volt értelme tehát, hogy ebben a politikai rezervátumban próbáljak valahogy, az ország politikai helyzetének megfelelően viselkedni.

M. A.: – 1990 tavaszán az ellenzéki pártok egy részének és az SZDSZ-nek is az az álláspontja, hogy a párttagok egyenlőek a kommunistákkal. A kommunisták pedig az új rendszerben semmiféle olyan szerepre nem alkalmasak, amelyet a szabad Magyarország használni tud. Te ezt hogy gondold? Például Lengyel László, az MSZMP kizárt tagja olyan kommunista-e, akit az új Magyarország nem tud használni, vagy pedig bizonyos kreclit kell találni, ahol határok között megengedhetően tevékenykedhet?

Sz. M.: – Az egyszerűen csak lekommunizáló gondol-

dásmód tölem teljes egészében idegen. Csak másodsorban azért, mert színvonalatlan. Mert milyen színvonalú politikai véleményalkotó az, akinek például az 53-as Nagy Imre és Pol-Pot ugyanaz a kommunista? Mégis, elsősorban azért idegen, mert ennek a kifejezésnek a dallama az 1945 előtti jobboldali kommunistaellenességre cseng vissza, amitől egész életemben mérhetetlenül távol álltam. Magától az egész jobboldaliságtól irtóztam, nem csak a kommunistaellenességtől.

Csurka kimondta, és abban igaza volt, hogy nyolcszáz ezer embert nem lehet leírni. Nem lehet őket kirekeszteni sem az eljövendő vezető állásokból. Semmiből. Képtelenség egy úgynevezett őrségváltást, béli távolságot végigcsinálni. Csak katasztrófához vezethet, hogy ha ezeket az embereket mind ki akarják rúgni. Nem kétséges, erre a társadalomban most nagy a nyomás, hat egyfajta hisztéria, valamiféle lincshangulat. Harmadsorban hozzáteszem: sok más látószögből láttam, tudom, egyfajta pártellenzéki nagy szerepet játszott abban, hogy az ország ma – remélhetőleg – tényleg demokratikus fordulat előtt áll.

Én még gyerekként láttam közelről az 53–56 közötti Nagy Imre-féle pártellenzék, amellyel ötvenhat napjaiban azonosultam. Nyilvánvalóan más modellt jelentettek a sztálinizmussal szemben. Számunkra, egyetemisták számára ez egyértelmű volt. Az utolsó tíz év pártellenzéke viszont nem képviselt világosan eltérő modellt a kádárizmussal szemben. Demokratikusabb politikai tendenciákat, stratégiákat képviseltek, s ebben feltétlenül velük rokonszenveztünk. De hiányzott az a feltétlen bizalom, ami a Nagy Imre vezette pártellenzék iránt megvolt.

Itt ki kell mondani egy nevet is, Pozsgayét. Azt hiszem, nem vagyok egyedül abban, hogy nem nyerte meg a bizalmunkat, de el sem játszotta. Nagy Imre, amikor '55 decemberében kizárták a pártból, az ország bizalmát egyértelműen megnyerte.

Fekete-fehér

M. A.: – De hát azért történelmileg feltétlenül egészen más helyzet volt 1956-ban és más az 1980-as évek végén. A rákosizmus viszonylag fekete-fehér választási kényszere áll szemben a '80-as évek reformirányzatának, az átmenetnek az esélyeivel. Ráadásul Pozsgayt nem sok választotta el Kádár hatalma idején attól, hogy kizárják és eltávolítsák az MSZMP-ből.

Sz. M.: – A végtelenül feszített Rákosi-korszakban a párton belüli harc a sztálinista és a vele szemben álló ellenzéki frontra polarizálódott, egyértelmű demokratikus pozícióba belekényszerítve, illetve belelökve.

Ezzel szemben a Kádár-kori langyosság ezt a polarizálódást nem hozta létre. A kádárizmussal szemben álló csoportokkal – már kimondtam a többszámot – olyan kapcsolatok fűzték össze, amelyeket egymás közötti ellentétek terheltek. Állandóan jelen volt a torz frontalakulás lehetősége, hogy elvtelen alkukat kötnek. Fehér Lajos agrár-lobbyja volt talán a legradikálisabb és a legtovább ment az új gazdasági mechanizmusban. De másodlagos elmentéltben a legélesebben szemben álltak a Nyers-vezette ipari lobbyval. Ezt a legnagyobb mértékben kijátszották ellenük, s nem tudtak a túl erős Kádárral szemben egységes politikai frontot alkotni. A helyzet megismétlődött 87-88-ban, amikor egy olyan frontképződés győzött, amilyen a Szovjetunióban '57-ben bukott. Ott a Hruscsov-centrummal szemben a szélsőségek fogtak össze, Malenkov és Molotov, valamint Kaganovics. Vesztettek.

A Kádár-vezetéssel szemben ugyancsak a két szélsőség, Pozsgay demokratikus irányja, és Grósz-Berecz vonala fogott össze. Az utóbbiak már a hetvenes évek elején opponáltak az egész új gazdasági mechanizmust, és ellene voltak mindenfajta demokratizálódásnak. És ez a torz, elvinek nem nevezhető koalíció söpörte el a Kádár-vezetést.

M. A.: – Ha 1989 tavaszán a Pozsgay vezette reformerek, mint ahogy erre esélyük is volt, kiválnak az MSZMP-ből, az értékelésed változott volna?

Sz. M.: – Nyolcvankilenc késő volt! Akkor másfajta ellentét is felmerült már: Pozsgay teljesen egyértelműen, s kizárólagosan az ellenzék egyik irányzatára, az MDF-re támaszkodott. A másik irányzattal, a demokratikus ellenzékkel szemben, akárhogy is vesszük, ellenséges volt. Ő volt az, aki nyolcvannyolcban, amikor még tényleg kicsik voltunk, nem volt hajlandó szóba állni velünk. Tehát a rossz viszonyért a felelősséget szervezetem nevében nem vállalom.

L. L.: Ha végiggondolom, hány szerveződés nevében ülhetnék itt, ha meghosszabbítanám mindazokat a vonalakat, amelyeken ott voltam, akkor lehetnék egyszer a pártellenzék érdemes képviselője. De nem vállalom. Lehetnék – bár furcsán hangzik, tudom –, mégis elvileg lehetnék Szabó Miklós vonalának a meghosszabbításán. Az SZDSZ elődszerveze-

tében, a Szabad Kezdeményezések Hálózatában ugyanis ugyanolyan ügyvivő voltam, mint ő, és ha belépek az SZDSZ-be, akkor valószínűleg ott is szorgalmasan vihetném tovább a vonalat. Az ellenzékiek csapatával együtt voltam Monoron, s közösen készítettük elő Monor-kettőt. A demokratikus ellenzékhez fűződő kapcsolatomat is felsorolhatnám. De mondhatom azt is, hogy az MDF nevében ülök itt, hiszen minden találkozójukon ott voltam, és el is mondtam a véleményemet. Egyik szerepjátszást sem kívánom!

Vádirat

M. A.: – Ha jól tudom és jól tolmácsolom, akkor az SZDSZ-ben elsősorban úgy tartanak nyilván, mint a Pozsgay embere...

L. L.: – Nem azt mondom, hogy hidegen hagy, minek tartanak. De mivel engem a különböző pártok folyamatosan más pártok ügynökének tekintenek, ezért ebben nincs semmi meglepő. Sokkal lényegesebb ennél, hogy ma a független értelmiségnek e hazában nemigen van lehetősége! Tényleg nevetséges: az MSZMP-ből úgy zártak ki, hogy a vádiratomban egyszerre volt benne, hogy az MDF szimpatizánsa vagyok, és egyben előkészítem a demokratikus ellenzék létrejöttét.

M. A.: – Előkészítetted?

L. L.: – Igen, előkészítettem. Miklóssal a Szabad Kezdeményezések Hálózatának az első ülésén például mi voltunk a fő szónokok a kizárásom után. Amikor az MSZMP-vallatóim megkérdezték, mit tudok a hálózatról, és naiv arccal visszakérdeztem, miről van szó, akkor már tudtam, hogy én leszek a fő szónoka az első ülésnek.

M. A.: – A „Pozsgay-bérenc” vádját kikerülted...

L. L.: – Pozsgay Imre 1986 közepétől, amikor egyébként mindennapos kapcsolatba kerültem vele, megértette, hogy a gazdasági helyzet tarthatatlan. Tudta, politikailag jön a válság, ezért változtatni kell! Ebben az időszakban az volt a benyomásom, hogy hajlandó lett volna tárgyalni a legkülönbözőbb ellenzéki csoportokkal. Bizonyos értelemben, közvetve, tárgyalt is. Tudta, hogy társaságából a demokratikus ellenzékkel többen szimpatizálnak, és folyamatosan tárgyalnak is vele. Személyes kapcsolódása a későbbi demokrata fórum vezetőivel, persze, kétségtelenül jobb volt.

Miklós már utalt erre, és talán innen kellett volna kezdeni, hogy az 1987-es lakitelki találkozó megtétele miatt most nagyon sok támadás éri Pozsgay Imrét.

Azt viszont az SZDSZ-eseknek kell tisztázniuk: vajon mennyire Pozsgay személyes kérése volt az, hogy az értelmiségnek erre a találkozájára ne hívják meg a demokratikus ellenzék képviselőit mint radikálisakat, és mennyire a népi tábor nem akarta meghívni a demokratikus ellenzék kiemelkedő alakjait.

M. A.: – Kiket nem hívtak meg?

L. L.: – Kis János, Haraszi Miklós, Kőszeg Ferencet említtem, akiket most ismerünk az SZDSZ vezetői közül.

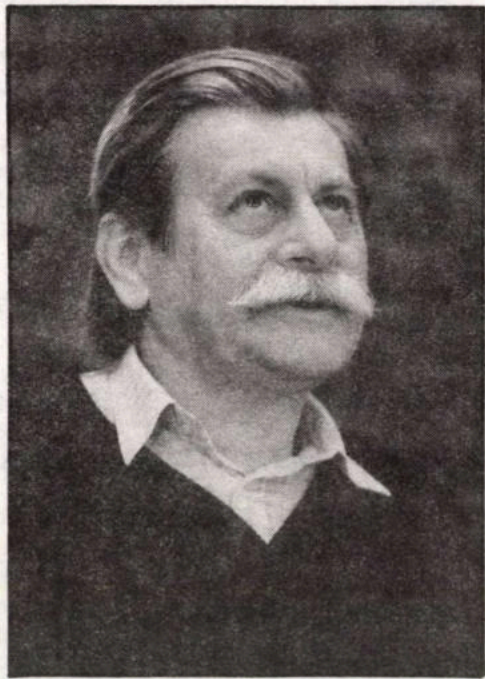
Sz. M.: – Visszatulva még, megerősítem: igen, Laci részt vett '87 decemberében Kenedi János lakásán azokon a megbeszéléseken, amelyek azután a Szabad Kezdeményezések Hálózatának megszervezéséhez vezettek. Ilyen értelemben, ha úgy tetszik, az SZDSZ előtörténetéhez is hozzátartozik a személyisége.

Különböző vendéglőkben

M. A.: – Nem vagyok benne biztos, hogy mindenki ismeri a Lakitelek óta parázló vita hátterét, a mai ellenzék, ellenzékiek megosztottságának előtörténetét.

L. L.: – Az első monori találkozó 1985-ben lényegében lehetővé tette, hogy az ellenzéki, féllenzéki csoportosulások, vagyis a demokratikus ellenzék, a népi írók tábora, a reformközgazdászok és az 1956-osok nagyon fontos vitát folytassanak. Ott Monoron igenis eljutottak arra a csúcra, amelyre tulajdonképpen negyven éve vagy talán a magyar történelemben ezek a csoportok így együtt soha nem tudtak felkerülni.

Nyilvánvaló volt, hogy a találkozó megismétlése lehetőséget teremtett volna a politikai válságból kivezető iránymutatásra. Ehhez az egyes csoportok részéről két-

két ember rendszeresen, kéthetenként találkozott és egyeztetett. Én a közgazdászok képviselőjében Bauer Tamással üldögéltem különböző vendéglőkben. A demokratikus ellenzék részéről Kenedi János és Kis János, az általam most ötvenhatosoknak nevezett körből Vásárhelyi Miklós és Mécs Imre, a későbbi demokrata fórum, tehát a népi tábor részéről Für Lajos és Csurka István munkálkodott azon, hogy alakuljon ki alternatíva a kádárizmussal szemben.

M. A.: – Tehát ekkor még nem szakadt szét az ellenzék.

L. L.: – Nem! Ezért is vagyok szomorú kicsit mindig, amikor elnézem a mai nagyon heves és bizony eléggé éles hangú vitákat. Én még emlékszem arra, amikor Csurka István és Kis János megölelték egymást egy-egy találkozón, s Kenedi János Für Lajossal trafikált. Biztosan voltak gyanakvók, de szakításról szó sem volt.

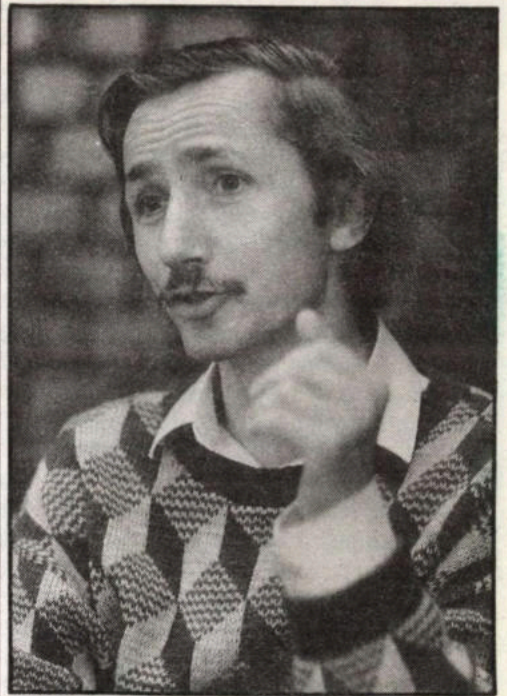
Megint egy külön kérdés, hogy az a szakítás tulajdonképpen mi miatt történt? Konkrét tényként említtem a Szabad Demokraták Szövetségének a talán programadó írásaként a *Beszélő* különszámában megjelent *Társadalmi szerződést*. Ezt a munkát a már előbb említett kör többsége csak a megjelenés után, a *Szabad Európából* ismerte meg. És ezt a népi tábor nagyon, de nagyon sérelmezte, mondván: mi együtt akartunk programot készíteni, s azt a második monori találkozón nagy proklamációként közzétenni. A tetejébe – s ezt így megmondták – mi ilyen jó programot nem tudunk készíteni. A különutas megoldást felerősítve a tetejében nagyon kemény vita alakult ki azon is, hogy a demokratikus ellenzék miért nem avatta be a többi csoportot a bizalmába. A demokratikus ellenzék haragot kiváltóan annak a gyanújának adott hangot: ha előbb megmondják, mire készülnek, akkor az ügy kitudódik, és a kinyomatás előtt rendőrileg elkobozzák a *Társadalmi szerződést*. Nem tudom megmondani máig sem, hogy ez mennyire volt ürügy, ez végül is szakításhoz vezetett. A felek fölálltak az asztaltól, és többen nem ültek le.

Utána még egy próbálkozás volt: 1987 szeptemberéről van szó. Úgy gondoltuk, hogy legalább az akkor hatalomra jutott Grósz-kormányval, az új kormányprogrammal szemben kínálunk egy másik alternatívát. Ez volt az úgynevezett „*Százak levele*” a parlamenti képviselőkhez, amit – és ez az utolsó egységes ellenzéki akció – lényegében még a népi tábor aláírt.

Antiszemita színezet

M. A.: – De tudjuk, akkor már szervezték a lakitelki találkozót, amelyre a demokratikus ellenzék nem hívták meg.

Ezt a hosszú bevezetést azért mondtam, mert szerintem itt kezdődik a dolog,

a *Társadalmi szerződésnél*, ami 1987 júniusában jelent meg.

L. L.: A lakitelki meghívások elmaradásában három ok játszhatott szerepet. Először kétségtelenül az a sérelem, amelyet a *Társadalmi szerződés* puccs jellegű kiadása okozott. Másodsor – és ezt én nagyon szomorúnak tartom, és máig sem tudom a gyanút elvetni –, hogy a meghívások elmaradásának erős antiszemita színezete volt. Ezt akkor nagyon keményen szóvá is tettem, méghozzá a szervezőknek. Harmadsor lehetett...

M. A.: – Bocsánat a közbeszólásért, de ezek szerint Lakitelek antiszemita gyűlekezés volt?

L. L.: – Szó sincs erről! A szervezők egy részében vagy a szervezésben közreműködők között azonban lehettek olyan megfontolások is, amelyek visszautaltak az urbánus-népi ellentétre. Most próbálom óvatosan megfogalmazni: meglehetősen egyértelműek voltak a meghívások...

Bezárva a kört, csak harmadik vagy nem tudom hányadik helyre azt, hogy maga Pozsgay Imre mennyire hatott a meghívottak listájára. Mindenesetre 1987 második felében Pozsgay Imre ellen, a lakitelki találkozón való részvétele miatt elég erőteljes támadás indult a pártvezetésben. Később még pártfegyelmi eljárást is indítottak ellene, amit nem így hívtak. Ebben a vegzált helyzetben nem nagyon engedhette meg magának, hogy éppen akkor tárgyaljon az ellenzékkel.

1988 májusa után felvettem Pozsgaynak, hogy tárgyaljon az ellenzékkel, méghozzá valamennyi ellenzéki csoport vezetőjével. Akkor ő a demokratikus ellenzéknek, az MDF-nek, a már létező Fidesznek és a Nagymaros elleni tiltakozás központjában akkor nagyon erős zöld környezetvédő csoportoknak küldött tárgyalási ajánlatot. Augusztus nyolcadikára már

ki is volt tűzve a találkozó napja. Pozsgay Imre végül is nem vállalta a találkozót azért, mert a Politikai Bizottság megtiltotta neki. Lehet – és talán erre utalt Miklós –, hogy a tiltásra azt kellett volna mondania: „Ha megtiltjátok nekem, elvtársak, itt a Politikai Bizottságban, és én találkozom az ellenzékkel, akkor kilépek. Vagy zárjatok ki!” Ő ezt nem tette meg, de kétségtelen tényként ekkor ő találkozni akart az ellenzék vezetőivel. Beleértve a demokratikus ellenzékét is, sőt, személyesen Kis Jánossal mindenképpen találkozni akart, ám ő azt üzenté, „magánemberként nem hajlandó Pozsgayval találkozni”. Tehát csak pártja nevében és tárgyalásos formában. Pártja...? Inkább csoportja nevében. Én ezt megértettem, és el is fogadtam, tehát nem Kis János ellen mondom, de ki kell jelentenem: ebben az időszakban Pozsgay Imrében nem volt előítélet a demokratikus ellenzékkel szemben! Azt azonban nagyon nehéz megmondani, hogy mennyire volt a maga ura, és mennyire állt a kívülről politikai rendszerének a nyomása alatt.

Mindezek után azt hiszem – és ebben van talán igaza Miklósnak –, hogy '89 áprilisára lehet azt mondani: az volt a végpont. Talán ha Kecskeméten, az MSZMP reformkörök országos találkozásán ő meghirdet egy más platformot, akkor valószínűleg a helyzet másképp alakul. Nem tette meg. Ennek következtében – és erről írtam már az elmúlt időszakban – később lényegében már nem volt lehetséges igazi változtatásra.

Rendőri kérdés

M. A.: – Beszéltünk négy olyan marok csoportról, amely a Kádár-rendszerrel szemben alternatívákat keresett. Ezek ma egymással nagy harcban állnak és eleve kizártak tekintik az együttműködést. A kérdés az, hogy a választások után, amikor valamiféle hatalmi rend kialakul, ezeknek az embereknek a múltja milyen alapon ítéltető meg?

Sz. M.: – A hatvanas, hetvenes évek korai népi mozgalmi utóéletének színvonala és politikai súlyát, rangját soha kétségbe nem vontuk. Végül is inkább mi voltunk marginalizálódott ellenzék. Inkább mi kerestük a kapcsolatot és ők ódzkodtak attól. A radikalizmus és a mérsékelt szárny különbsége abban is megmutatkozott, hogy ők a rendszeren belül voltak állandó beszélő viszonyban a hatalommal. Mi viszont nem voltunk elfogadottak. Majdnem rendőri kérdésnek számítottunk! Nyilván ilyen körülmények között nagyon nehéz az együttműködés. De ha nagyon akarják, azért lehetséges.

M. A.: – Miklós, te a Pozsgay-embereket önmagadban, de kérdezhetem úgy is, mint az SZDSZ egyik vezetője, megbízhatatlanként leírod?

Sz. M.: – Mikhez képest, mint megbízhatatlant?

M. A.: – Akikkel nem tudnál együttműködni, nem lennél hajlandó szakértőként bevonni. Meddig terjed velük szemben a szavaidból egyértelműen kicsendülő nagy-nagy ellenérzés?

Sz. M.: – A szakértő polgári foglalkozás.

M. A.: – Mondjuk, ha kormányra kerül az SZDSZ, és Szabó Miklós miniszter lesz, akkor foglalkoztatja majd ezeket az embereket?

Sz. M.: – Akik korábban, az én ismereteim szerint nyolcvannyolcnál is korábban Pozsgaynak a stábját alkották, azok mind tekintélyes értelmiségiek. Ők rendben vannak ma is a szellemi életben és a közéletben. Nyilván fel sem merül, hogy őket bármiféle rendszerváltozás esetén bárhonnán is ki kell szorítani. Ez nem is politikai elhatározás kérdése. Ez az értelmiség egyértelműen nem nyilvánította magát Pozsgay-kádernek, az MSZP-vezetésben pedig nem vesz részt. Akik most Pozsgay MSZP-beli vezetési káderei közül az egyetlen, akivel többé szóba állni nem fogunk, Vastagh Pál. Mindenki mással pedig igen.

M. A.: – A mai helyzetben, a múlttól ennyire terhelve elképzelhetőnek tartod-e a független, közéleti szerepvállalást ma, a jövőben? Egyáltalán, Lengyel László milyen utat lát maga előtt?

L. L.: – Az átmenet időszakában, amikor mindegyik elég erőteljesen követelte az értelmiségi csoportoktól, hogy foglaljanak állást. Vagy belépsz, vagy odalépsz, vagy emellett állsz, vagy amellett állsz! Ma frontok vannak, és aki a fronton nem ló, az szabotőr, áruló.

M. A.: – Tőled is követelték?

L. L.: – Követelték. Még ma is, ha elmegegyek előadni, megkérdezik: becsületes emberként miért nem tartotta meg a lakitelki MDF-es pártállását?!... Egy másik körben szememre vetik: magát itt és itt hallottuk, azt hittük, SZDSZ szakértő. Most meg halljuk, hogy nem is SZDSZ-es. Mi ez a disznóság?!... Az MSZP-sek is újra meg újra ismétlik: igaz, kizártak titeket, de most már szeretnénk újra itt látni, hisz' mi már megvalósítottuk azt, amit akartatok. Ajaj, mondja erre az ember. A szociáldemokraták egy évvel ezelőtt mondták: tudjuk, te szocialista vagy, tehát állj be a szociáldemokraták közé! Megkerestek még a kisgazdák is, Isten, haza, család nevében...

Nem szeretnek

M. A.: – A társadalmat nem éri ugyanilyen nyomás?

L. L.: – Valószínű, a társadalmat is, de az értelmiségi elitet még inkább! Azt megértem, hogy a pártok egyértelműen nem szeretnek. Nem mondtam róluk eléggé jókat, és egyetlen párt sem szereti, hogy ha nem dicsérik. Osztályharc van, és eb-

ben az osztályharcban minden szavazat számít. Az SZDSZ-esek csettintettek, amikor az MDF-ről megtudták, amit valószínűleg tudtak maguk is, de én írtam le. Majd az MDF-esek lelkesedtek, amikor az SZDSZ-ről készítettem elemzést, hogy aztán megállapításaimat fel is használják az egymás elleni érveikhez.

M. A.: – A végeredmény közutalát lett?

L. L.: – Nagyon „barátságos”, pártközi közutalátoknak örvendek, ez teljesen érthető is. Nem vártam tőlük, hogy megbocsásanak.

M. A.: – És miért nem léptél be egyetlen pártba se?

L. L.: – Azt hiszem, azért nem léptem be egyetlen pártba sem, mert valamilyen nyibe beléphettem volna. Szinte nem volt olyan párt, ahol ne lettek volna barátaim. Egy-egy programpontjukkal is sok tekintetben szimpatizáltam. Azt tapasztaltam ugyanakkor, hogy ezek a pártok nagyon erőteljesen kizárólagosságra törnek. Vagy elfogadod a nézeteiket, és magadévá teszed, vagy pedig nem, de akkor mit keresel itt?!

Most csak arra utalnék, amivel Miklós kezdte az interjút, hogy ő pártjának álláspontját képviseli. Örülök, hogy azt képviseli. De én az MSZMP-ben sem képviseltem a Magyar Szocialista Munkáspárt álláspontját. Biztosan disznóság, hogy nem tudtam, s ma sem tudok „pártfegyelmélet” lenni. Nekem elegendő volt a pártfegyelméletből, s elegendő volt abból, hogy különböző pártfórumokon előzetes cenzorálásra benyújtsam a cikkeimet.

M. A.: – A mai pártok büszkén hirdetik, hogy nem állnak a demokratikus centralizmus talaján.

L. L.: Nem tudom, mennyire kell például Miklósnak adott esetben nyilatkozatát benyújtania a párt központjának cenzurálás végett. Engem mindenesetre idegesít, hogy igenis, ma a pártközpontok belésoznak a nyilatkozatokba! Igenis, sorozatban helyesbítik a saját vezetőségeik vagy személyiségeik nyilatkozatát. Én szeretném a saját véleményemet képviselni, ami pártharcok idején nem szép dolog!

Utolsó megjegyzésem: mostanra sikerült kialakítani olyan helyzetet, amelyben bizonyos értelemben független vagyok. Ez pedig azt jelenti, hogy egyformán nem tart senki engem emberének.

Hogy ezt holnap miként lehet csinálni...? A társadalomtudományi értelmiségnek döntő kérdése a jövőre nézve, hogy akár a tudományos pénzek elosztásánál, akár a sajtószabadságot illetően mennyire akarnak a pártok „ráulni”. Ilyen szempontból – bizony – félelemmel nézek a jövő elé.

Sz. M.: – Azt hiszem, a vita most kezdődik. Már bele is fogtál abba, ami szinte igazolja azt a feltételezés-érveimet, amit meg is akarok kérdezni. Nem arról van szó, hogy te nem szereted a politikai pártot, mint olyat?

L. L.: – Nem, nem erről van szó! Politikai pártokra szükség van. De ebben a mai magyarországi politikai pártosodásban bizonyos értelemben élet-halál harc folyik a pártok között. Engem például megrendített az az eset, ami számomra független közgazdász, Antal László, Soós Károly Attila és Csillag István Kornai röpirata elleni közös cikkírási szándéka körül alakult ki. Ugyanis Soós Károly Attilával közölték: nem írhat együtt Antal Lászlóval! Erre nem azt mondja Soós Károly Attila, mint független közgazdász, hogy „Az anyátok Uristenit, ilyet az MSZMP sem csinált!” Vagy ha csinált, akkor Soós elküldte őket a fenébe. Ezzel szemben most megmondta Antal Lászlónak, nem írhatok veled, mert megtiltották. És nem is írt.

Ettől bennem a borzongás. Mert ilyet nem engedhet magának meg szerintem Nyugat-Európában egyetlen pártvezető sem. Nem engedheti meg, mert attól a pillanattól kezdve tudhatja: a saját közgazdászai nem közgazdásznak fogják tekinteni, hanem olyan típusú pártszakértőnek, aki csak a párttagokkal együtt ír. Ha nekem megszabhatja a politikai vezetésem, hogy kivel publikáljak, vagy kinek rontsak neki, miről írjak, akkor már nagyon nagy baj van!

Másképp van

Sz. M.: – Nem meggyőző számomra az a feltételezésed, hogy a világon bárhol, ahol politikai pártok vannak, másképp van. Állításodnak erre vonatkozó ismereteim ellentmondanak. Hogy valaki független szakember-e vagy tudós, aki tudományos álláspontot képvisel egy tudományos vitában, vagy valaki pártszakértő egy szakmai jellegű, de politikai színezetű vitában – az két dolog. Pártszakértő mindenütt van, és ők mindenütt pártálláspontot képviselnek. Az egészen más, hogy egy történész történelmi szakkérdésben akkor sem képvisel pártálláspontot, ha egyébként más dolgokban pártszakértő.

Ami konkrét példát, a Kornaival kapcsolatos vitát illeti, az aktuális politikai vita, amelyben pártálláspontok ütköznek össze. Kornai ugyan ismereteim szerint nem tartozik egyetlen párthoz sem, de röpiratában egyértelműen pártokat támad, félreérthetetlen politikai tendenciával.

L. L.: – Nem vitatom, hogy Kornai könyvének álláspontja pártérdekeket is érint. De ha egy ilyen típusú röpiratot egyértelműen párt-röpiratként fogunk fel és mindenki, aki erről ír, valamilyen értelemben pártálláspontot képvisel, akkor ez

odavezet, hogy lényegében a közgazdaságtan, gazdaságpolitika kérdéseiről lassacskán csak valamely tagkönyvvel a zsebben lehet írni.

Én azt hiszem, Kornai tudományos álláspontot képvisel, amit lehet és kell is támadni. Tudományosan. Ha viszont pártpolitikáról van szó, akkor adjon ki az SZDSZ közleményt, hogy ő, mint a Szabad Demokraták Szövetsége, ezért és ezért nem szereti Kornai János művét. De közgazdászokat arra készítenek, hogy ilyen típusú pártproklamációt nevükkel vállaljanak, no, ettől van bajom. Attól is félek, egy idő múlva ki fog derülni: Magyarországon csak pártlapok vannak. Az egyikbe azok írnak, akik szeretik Kornai János műveit, a másikba azok, akik nem szeretik.

M. A.: – Miként kell értelmezni azt, hogy egy idő után fog kiderülni?

L. L.: – Tudjuk, elindult a lapokért, a tömegkommunikációért folyó küzdelem. Osztályharc folyik a tömegkommunikáció fölött is. Bizonyos lapokban ezek írnak, más lapokban pedig azok, és az emberek majd előrántják a tagsági igazolványukat...

M. A.: – Nem lehetne kicsit konkrétan? Muszáj ilyen általánosan fogalmazni?

L. L.: – Nagyon szépnek tartanám, ha az a Beszélő, amelyre mindketten jó szívvvel emlékezhetünk, amely indulásakor arra tett hitvallást, hogy valamennyi kritizáló véleményt fogja közvetíteni, bizony örülnék, ha a Kornain lévő véleményeket is közölné. Tehát, a viták nem azon az alapon folynának, miszerint a Hitelben olvashatjuk a Kornai-pártiakat, és a Beszélőben a Kornai-elleneseket. Az ilyen elkülönülés olyan típusú megosztást hoz a tudományban, amelynek végén majd az akadémikusok is a párttagkönyvüket felmutatva juthatnak nyilvánossághoz. Azt látom egyébként, éppen ezért folyik a párttagkönyvek gyűjtése! Listák készülnek mindkét irányban, három irányban, négy irányban is. Ki az én emberem itt, ki az én emberem ott. Ezt az újságírásban éppen az újságírók is átélhetik, hiszen a televízió-botrány éppen ilyen típusú konfliktust robbantott ki.

Legalább egy rés

M. A.: – Vannak már tudósok, újságírók, akiknek nincs még párttagkönyvük, de már valahová tartoznak, valamilyen listán rajta vannak?

L. L.: – Úgy van! De lehet, hogy már a párttagkönyvük is megvan. Végül is ez

csak formalitás kérdése. Csak azt akarom érzékeltetni: örülnék, ha a tudományban megmaradna valamiként a tudományos könyvkiadás és sajtó. Ha általában a tömegkommunikációban maradna legalább egy rés, ahol független a sajtó.

M. A.: – Egy közbevető kérdés Szabó Miklósnak: azt állította Lengyel László, hogy a Kornai-munka tudományos mű, te viszont azt mondtad, hogy mindenekelőtt pártjellegű munka...

Sz. M.: – Ez egy politikai röpirat. Persze könnyű lenne azzal megfogni, na de hát melyik politikai párté? Vannak azonban politikai tendenciák, amelyek mögött még nincs ott a párt, de irányzatot jelentenek, amelyek mögött a latens párt kitapintható. Kornai tulajdonképpen az SZDSZ vonzáskörébe tartozna, mégis az SZDSZ gazdaságpolitikai felfogást opponálja, tehát valami másfajta alternatív SZDSZ-félt lehet érezni a háta mögött. Emiatt éppen Kornainak a megtámadása SZDSZ pártügy. Mindenki másnak SZDSZ-ellenes pártügy, mert látják, arra irányul a csapás, és annak árt.

M. A.: – Lengyel László tehát úgy érzi, a pártok nagyon „rátelepszene” a tudósokra, nagyon „rátelepszene” a sajtóra, ezért egy független szakembernek mind kevesebb a fóruma, mind nehezebben jelenítheti meg gondolatait. Erről mi a véleményed?

Sz. M.: – A független szakember, egyáltalán a szakember, és az ő politikai véleménye, két különböző dolog. Szorosan vett szakkérdésekben világos a felelet, különösen olyan okban, amelyekben már megszűnik az ideológiai terror, és politikailag bele sem lehet szólni. Vagyis nyilván nem lehet politikai tendenciájú geológiát üzni, bár – meghatározott esetekben – gazdasági döntéseket olykor geológiai is meg lehet alapozni.

Nyilván az a kérdés, van-e pártoktól független politikai publicisztika? Vagy ilyen vonatkozásban a szakértelem lehet-e pártoktól független. Nos, ha egyszer politikai publicisztika, akkor valamilyen politikai tendenciája van. Esetleg olyan tendenciát képvisel, aminek nincs még meg a pártja. De lehet mögötte latens párt, vagy ha nem párt, valami olyasmi, ami hasonlít a párthoz. Ilyenek vannak külföldön is, ahol felvetődik a kérdés – például Nyugat-Németországban –, hol van olyan politikai publicisztikai fórum, amely kimondottan független a pártoktól? A Spiegel tulajdonképpen szociáldemokrata akkor is, ha a Szociáldemokrata Pártot bírálja. Méghozzá sokszor a legjobban. De végig le-

het nézni, Franciaországot, Amerikát, hol vannak azok a nagy független folyóiratok?... Laci, te a legsikeresebb publicisztikáidat a 2000-ben üzöd, ami azért ugye szorosan SZDSZ-tendenciájú.

L. L.: – Ezzel közvetve azt mondtad, hogy az SZDSZ pártlapban nem jelenhetnék meg, de a 2000-ben igen, mert az csak SZDSZ-tendenciájú... Az a probléma, hogy ma a pártok rángatják a lapokat, és valóságos szakértőtáborok alakulnak ki. Egyes lapokba írhatok, másokba nem! Félreértés ne essék, nem magamról beszélek, aki tényleg publikálhatok, bár annak is megvannak a határai. Vagyis; bizonyos lapokban nem!

Azt mondtad, hogy a történeti kérdések ettől távol állnak. Nem egészen így van! A román-magyar viszonyról például ha valaki egy bizonyos álláspontot foglal el, akkor kiderül róla, ajaj, gyaníthatóan MDF-szimpatizáns. Ha történetesen másfajta álláspontot foglal el, akkor, ajaj, gyaníthatóan SZDSZ-aktivista. Tehát a történelem területén is párttörténetek íródnak, és hirtelen kiderül, vannak ilyen történelmi szálak, meg olyanok... Ettől félek! Igenis, a történelemkutatásban végül is történeti módszerekkel kell feltárni valamit. Örölnék, ha Gergely András és közötte nem az lenne a különbség a vizsgálódásban, hogy te az SZDSZ-ben vagy, ő pedig az MDF elnökségében, hanem abban, amit történetileg másként láttok.

Politikamentes szakfolyóiratban

Sz. M.: – A szorosan vett szakközlés elkülöníthető attól a szakmai munkától, amelynek főleg és elsősorban tendenciája van. A történelemnél maradvány: ha mondjuk Hankiss egy nagy forrásanyagot dolgoz föl, teszem azt, a France Despere iratanyagát kutatta, és szakmai közlést ad róla, annak mindenképpen lesz tendenciája. Bárki más kollégáról ugyanezt elmondhatnám. De az ilyen munkának a politikamentes szakfolyóiratban, a Századokban vagy a Történelmi Szemlében van a helye. Nyilván a kimondottan közgazdasági szakkutatást a Közgazdasági Szemle mindenképpen közli, hiszen többé-kevésbé úgyis monopol-szakfolyóirat.

M. A.: – Nincs most már más, szinte csak politikai állásfoglalás, hiszen egyfolytában centizik is, hogy akkor az MDF, az SZDSZ hány percig szerepelt a rádióban, televízióban. Eleve így választják ki a viták részvevőit.

Sz. M.: – Még egyszer mondom, a pártállásfoglaláskor pártpolitikát kell képviselni. Ha olyan kérdéssről van szó, amiben a szakértelem is szükséges, akkor az illető pár-

tot olyasvalaki képviselje, aki ért is hozzá, vagy legyen benne szakértő is.

L. L.: – Tudom, bizonyos pártvéleményeket ki kell alakítani, s természetesen képviselni szükséges. De láttam az MSZMP-ben, és mindannyian emlékszünk rá: ezek a pártvélemények nagyon erősen inarciára épülnek. Lassúak, megváltoztatásukhoz idő kell. Ha nem hagyjuk a pártokban az ellentétes véleményeket kibontakozni, irreális tőlük megújulást várni. Főleg akkor – és ezt tapasztalom –, amikor valamennyi párt úgy érzi: pillanatnyilag ellenséges közegben mozog. Ezért azt mondja tagjainak: „Légy szíves, ne bírélj most engem, mert akkor az ellenségnek, a másik pártnak adsz ütőkártyákat.” Így kezdődött egyébként a bolsevizmusnak az a logikája, mely szerint ellenséges milióben mozgunk, kisebbségben vagyunk. Ha tehát belülről megosztjuk erőinket, akkor jön a többség, és úgy kupán vág, hogy leesik a fejünk. Vagy pont fordítva: többségben vagyunk, hát csak nem fogjuk lehetővé tenni, hogy a kisebbség bíráljon, majd többségbe kerüljön.

M. A.: – Olvastam egy Szabó Miklósnyilatkozatot, ahol azt mondtad, a Hornféle külpolitika magasra értékelésével még azt is vállalod, hogy esetleg ütközzél a pártod vezetésével.

Sz. M.: – Erre sor is került, mégsem merült fel, hogy párttisztaságról leváltanak vagy valamiféle fegyelmi eljárás induljon ellenem. Látványosabb példák is mondhatók. Az utolsó küldöttgyűlésünkön **Eörsi István** és Tamás Gáspár Miklós – mindkettő nagyon rangos vezető alakja az SZDSZ-nek – ideológiailag elég élesen összekülönbözött. Ma mégis mindketten magas rangban részt vesznek a párt vezetésében, és egyikükre sem haragszik senki!

M. A.: – Köszönöm a mérközést.

Lengyel László visszavonul

Eredeti gondolkodók – személyiségek. 10-15 éve figyel szavukra a politizáló szellemi elit. Szabó Miklós úgy elemzi a politikát, mint egy sakkjátszmát, ahol „urbánus” futók, „népi” bástyák, Pozsgay-huszárok nyitnak, sáncolnak, törnek előre és adnak sakkot egymásnak. Maga is táblára lép mint a világos vezér szekundánsa. Bajusza alatt jót mosolyog, ha leüti valamelyik ellenfél bábuját, de az ellenfél csínytevésein is. Különleges érzéke van a játékhoz, több lépéssel előre gondolkodik, s azt feltételezi, mások is ezt teszik. Így aztán azonnal van magyarázata, ha az ellenfél váratlant húz: a „népiek” nem úgy állították fel a „politikai bizottságukat”, ahogy az várható volt? – emögött cselszövés húzódik. Az sem jó, ha a saját táborunkból

a Kornai-gyalog túl előre merészkedik, mert ezzel felkínálja magát ütésre, és gyengíti az állásainkat. A táblán nincs független bábu, mindegyik tartozik valahová, erősít vagy gyengít valakit, akkor is, ha azt hiszi, hogy nem így van. Az együttjátszókra kötelező a stratégiai fegyelem. Önkritikára, a stratégia felülvizsgálatára pedig csak akkor van szükség, ha elveszítetek egy játszmát.

Lengyel László szerint a politika organikus folyamat, amelyben nagy szerepe van a véletleneknek, az emberi hajlamoknak, szimpátiáknak és antipátiáknak. Ő maga egy trükkös kosarashoz hasonlítható, aki jobbnál jobb labdákat tud adni társainak. A magyar bajnoksággal azonban elégedetlen. Korábban egy „profi” csapat uralta a mezőnyt oly módon, hogy a szabályokat is magáéhoz igazította. Kézilabdás megoldásokat alkalmaztak a palánk alatt, nem fogadták el a személyi hibákat és nem hagyták elvégezni maguk ellen a büntetődobásokat. Lengyel László ugyan hozzájuk volt leigazolva, mégis ő szervezte meg azt a csapatot (a „reform-közgazdászokét”), amelyik először szorította meg igazán a „profikat”. Fel is bontották a szerződését. Az új bajnokságban megszűntek az előjogok és sok „profi” csapat indulhatott. Csak az a baj, hogy a legerősebb klubok átvették a kézilabdászerű szabályokat és a győzelem érdekében le kívánnak igazolni mindenkit, aki a sportágban számít. Még a nézőket is. Ez a játék egyelőre nem is hasonlít a kosárlabdához. Lengyel László hol itt, hol ott állt be egy időre, de nem kapott testhezálló feladatot és a szabályok nem engedték érvényesülni a finom megoldásait. Miután mindezt szóvá tette, a csapatok ki is közöcsítették. Szíve szerint különben is egy jó amatőr csapatban szeretne – a közönségnek (!) – játszani, s mivel erre most nem lát lehetőséget, pályája felénél a visszavonulást fontolgatja, fölszólítva erre „kézilabdázó” társait is.

